

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

[PROF. DR. ÂDEM CEYHAN'A 60. YAŞ ARMAĞANI]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1492203

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024

ss. 921-944

Makalenin Geliş

Tarihi

29/05/2024

Makalenin

Kabul Tarihi

06/06/2024

Yayın Tarihi

30/06/2024

ÖMER FERİD KAM'IN ÂVÂZE-İ BEZM-İ SULH-İ LAHEY TERCÜMESİ

Murat ASLAN¹

ÖZET

19. yüzyılın sonlarına doğru devletlerarasında savaşlar artmış ve silahlanma yarışı hız kazanmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle yeni silahlar ve savaş aletleri icat edilmiş, bu durum ise savaşların daha şiddetli geçmesiyle sonuçlanmıştır. Neticede 1899 yılında Lahey Uluslararası Barış Konferansı yapılmış, devletler arasındaki problemlerin barış yoluyla çözülmesi öncelikli seçenek olarak karara bağlanmıştır. Ayrıca bu konferansta savaş hukukuna dair yeni düzenlemeler getirilmiş, bazı silahların kullanılması yasaklanmıştır. Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş, İran heyetinin arasında yer alarak bizzat konferansta bulunmuş, burada şahit olduklarını *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* adlı mesnevisinde anlatmıştır. Kendisini dünya barışının en büyük taraftarı olarak gören şair, bu konferansı dünya barışına dair atılmış önemli bir adım olarak yorumlamış ve gelecekte bu barışın sağlanacağına dair kuvvetli inancını dile getirmiştir. Bu eser on beş dilde yayımlanmış ve pek çok devlet tarafından tebrik edilmiştir. Eserin çevrildiği dillerden biri de Türkçedir. Bu tercüme Babıali Tercüme Odası memurlarından Ömer Ferid (Kam) tarafından aruz ölçüsüyle manzum olarak kaleme alınmıştır. Böylece Osmanlı okuru, Erfâu'd-devle'nin 53 beyitlik bu mesnevisiyle tanışma fırsatı yakalamıştır. Bu çalışmada ilk olarak Erfâu'd-devle ve

¹ Dr. Araş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD., murataslan@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8376-3780

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

[Prof. Dr. Âdem CEYHAN Armağanı]

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024 ss. 921-944

onun *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* adlı eseri tanıtılmış, ardından Ömer Ferid Kam'ın tercümesi hakkında bilgi verilmiştir. Mesnevi tahlil edilmiş, transkripsiyon alfabesine aktarılmış metin ve metnin orijinal hâli makalenin sonuna eklenmiştir. Böylece eserin tanıtımını yapmak ve önemi hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran edebiyatı, Osmanlı tercüme geleneği, Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş, 1899 Lahey Uluslararası Barış Konferansı, dünya barışı.

OMER FERID KAM'S TRANSLATION OF ÂVÂZE-İ BEZM-İ SULH-İ LAHEY

ABSTRACT

Towards the end of the 19th century, wars between states increased and the arms race accelerated. With the development of technology, new weapons and war tools were invented, which resulted in wars becoming more violent. As a result, the Hague International Peace Conference was held in 1899 and it was decided that solving the problems between states through peace was the primary option. In addition, at this conference, new regulations were introduced regarding the law of war and the use of some weapons was banned. Prince Erfâu'd-devle Mirzâ Rıza Khan Dâniş was among the Iranian delegation and attended the conference in person, and described what he witnessed there in his masnavi called *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey*. The poet, who sees himself as the biggest supporter of world peace, interpreted this conference as an important step towards world peace and expressed his strong belief that this peace will be achieved in the future. This work was published in fifteen languages and was congratulated by many states. One of the languages into which the work was translated is Turkish. This translation was written in verse in aruz meter by Omer Ferid (Kam), one of the officers of the Babıali Translate Office. Thus, the Ottoman reader had the opportunity to meet this 53-couplet masnavi of Erfâu'd-devle. In this study, first Erfâu'd-devle and his work *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* were introduced, and then information was given about Omer Ferid Kam's translation. The Masnavi was analyzed, the text was transcribed into the transcription alphabet and the original version of the text was added at the end of the article. Thus, it is aimed to introduce the work and give information about its importance.

Keywords: Iranian literature, Ottoman translation tradition, Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Khan Dâniş, 1899 Hague International Peace Conference, world peace.

GİRİŞ

19. asır tüm dünyada pek çok savaşın meydana geldiği ve silahlanma yarışının had safhalara çıktığı bir yüzyıl olmuştur. Kimyasal silahlar icat edilmiş, savaşta balon kullanılmaya başlanmış ve önceki dönemlere göre daha etkili kurşunlar üretilmiştir. Eski dönemlerin savaş meydanı artık sivil halkın yaşam alanını da içine alan daha geniş alanlara yayılmıştır. Bu durum savaş

hukukunda yeni bir düzenlemeyi ve savaş âletlerine bazı kısıtlamalar getirmeyi zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı 1899 yılında Lahey'de Uluslararası Barış Konferansı düzenlenmiştir. Pek çok devletin katıldığı bu konferans yaklaşık iki ay sürmüştür. Konferansın sonunda oluşturulan raporda devletler arası anlaşmazlıkların öncelikle barış yoluyla çözüme kavuşturulması, bazı silahların savaşta kullanımının yasaklanması ve sivil halkın korunması gibi hususlar karara bağlanmıştır. Bu rapor, dünya barışına giden yolda bir ilk adım olması dolayısıyla tüm dünyada coşkuyla karşılanmıştır. İstanbul'daki İran Büyükelçisi Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş sevincini *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* adlı mesnevisiyle dile getirmiştir. Lahey Konferansı'na bizzat katılan Erfâu'd-devle burada şahit olduğu bazı konuşmaları nazmetmiştir. Eser on beş dilde yayımlanmıştır. Bu eserin Türkçeye tercümesi ise Babıali Tercüme Odası memurlarından Ömer Ferid (Kam) tarafından yapılmıştır. Eser, Lahey Uluslararası Barış Konferansı'nın münevverler arasında nasıl bir etki uyandırdığını görmek açısından son derece önemlidir. Yıllar süren savaşların insanlarda meydana getirdiği bezginlik, eserin içeriğine etkili bir biçimde yansımıştır. Dünyayı tek bir vatan ve tüm insanlığı tek bir millet olarak gören Erfâu'd-devle'nin düşünceleri Osmanlı okurlarına Ömer Ferid'in tercümesiyle ulaşmıştır. Eserin incelemesine geçmeden önce Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş

Erfâu'd-devle Mirza Rıza Han Dâniş (d. 1854, ö. 1930), Erivan göçmenlerinden Hacı Şeyh Molla Hasan'ın oğlu olarak Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Tebriz'de Arapça ve Farsça eğitim görmüştür. Çalışmak için gittiği İstanbul'da ise Türkçe, İngilizce ve Fransızca öğrenmiştir. Yabancı dil bilme konusundaki yeteneği dolayısıyla sefaret tercümanı olarak memurluk hayatına başlamıştır. Bu görevinden sonra emir subaylığı, büyükelçilik danışmanlığı, başkonsolosluk ve büyükelçilik görevlerine getirilmiştir (Kalkandelen, 2023: 74-75).

Erfâu'd-devle Petersburg, Tiflis ve İstanbul'da konsolosluk ve sefirlik görevlerinde bulunmuştur (İmamoğlu, 2021: 33). 1901 yılından itibaren İstanbul'daki İran Büyükelçiliğinde büyükelçi olarak görev yapmıştır. Meşrutiyet taraftarı olan Erfâu'd-devle, İstanbul'da baskı altındaki İranlıların taleplerini üst makamlara bildirmiştir. Böylece burada ikamet eden İranlıların takdirini kazanmıştır. İstanbul'daki görevi esnasında Meclis-i Mebusan'ın ikinci kez açılması dolayısıyla bir kaside kaleme almıştır. Bundan dolayı Sadrazam Said Paşa, Meclis-i Mebusan başkanı Ahmed Rıza Bey ve Başkatip Ali Cevad Bey kendisine teşekkür mektubu iletmişlerdir. Ayrıca Erfâu'd-devle

V. Mehmed Reşad'ın tahta çıkışı dolayısıyla bir kıta yazmıştır. Bu sebeple Başkatip Halit Ziya Uşaklıgil ona teşekkür mektubu göndermiştir (Keleş, 2020: 448-449). İstanbul'da bulunduğu sırada Erfâu'd-devle *Tûl-i Ömr-i Tabî'î-yi İnsân* adlı bir öğüt mesnevisi neşretmiştir (Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş, 1320).

Erfâu'd-devle 1912 yılına dek İstanbul'daki görevini sürdürmüştür. Ardından Monako'ya gidip 1915'e dek burada yaşamıştır. 1915'te İran'a dönüp kısa bir süreliğine Adliye Bakanlığı görevini yürütmüştür. 1916'da tekrar Monako'ya dönmüştür. 1930 yılında Monako'da vefat etmiştir (Öz, 2013: 39).

Erfâu'd-devle önemli bir bürokrat olmasının yanında edebiyat meraklısı ve yenilikçi bir münevverdir. Meşrutiyet yanlısı olan Erfâu'd-devle bazı önemli yeniliklerin de destekçisi olmuştur. Mesela o, İstanbul'da bastırdığı *Rüşdiyye* adlı risalesiyle Fars alfabesinde ıslahat yapılmasına dair düşüncelerini açıklamıştır (İmamoğlu, 2021: 33). Tiflis'te İran Konsolosluğu baş tercümanı olarak görev yaptığı sırada Arapça, Farsça ve Türkçe olarak yazdığı bir risaleyle Arap alfabesinden vazgeçilmesini ve Fransız alfabesinin kabul edilmesini önermiştir (İmamoğlu, 2021: 38-39). Erfâu'd-devle Tahran'da daha çok sanatsal konulara ağırlık veren Debistâne-i Dâniş adlı bir medrese kurarak İran'ın kültür devrimine katkıda bulunmuştur (Karacan, 2013: 95). Güncel siyaseti yakından takip etmiş, düşüncelerini ve bazı hikemi konuları nazmetmiştir. Ders kitabı yazmış, edebî eserler meydana getirmiştir. Şairin şiirleri Farsça, Arapça, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Rusça başta olmak üzere pek çok dile çevrilip yayımlanmıştır. Onun eserlerinden bazıları şunlardır: *Elifbâ-yı Rüşdiyye*, *Selâmetî-i Şâh*, *Müntehâbât-ı Dâniş*, *Sergüzeşt-i Dâniş*, *Mecmû'a-yı Eş'âr*, *Le'âlî-i Şark*, *Tûl-i Ömr-i Tabî'î-yi İnsân*. Şairin bir diğer eseri ise *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey*'dir.

Lahey Konferansı ve Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey Adlı Eser

Hollanda'nın Lahey şehrinde düzenlenen Uluslararası Barış Konferansı 1899 yılında yapılmıştır. Konferansın amacı silahlanma yarışının önüne geçmektir. Konferansa katılan devletler şunlardır: Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya, İngiltere, Fransa, İspanya, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Belçika, Danimarka, Hollanda, Yunanistan, Lüksemburg, Karadağ, Portekiz, Sırbistan, İsveç, Norveç, Romanya, İsviçre, Bulgaristan, Çin, Japonya, İran, Siyam ve Meksika (Batır, 2002: 9-10). Yaklaşık iki ay süren toplantıların sonucunda alınan kararların ana başlıkları şöyledir:

- 1) *Devletler arası ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesine dair, mukavelename;*

- 2) 22 Ağustos 1864 tarihli Cenevre Mukavelenamesi maddelerinin, deniz savaşlarına uygulanmasına dair mukavelename;
- 3) Kara savaşlarına ait, mukavelename ve buna bağlı nizamnameler;
- 4) Balonlar ve buna benzer yeni icat araçlardan patlayıcı maddelerin atılmasının yasaklanmasına dair beyanname;
- 5) Tahrip gücü kuvvetli kurşunların yasaklanmasına dair beyanname;
- 6) Boğucu ve yakıcı gaz neşreden mermilerin yasaklanmasına dair beyanname (Batır, 2002: 11).

Bu konferansta savaşlarda hakemlik yapmak üzere Daimi Hakem Mahkemesi kurulmuş ve kara savaşlarına dair çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Alınan kararlar, konferansa katılan devletlerden bazıları tarafından uygulanmıştır. Mesela Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda Lahey Konferansı kararlarına uymuştur (Karabulut ve Bozkurt, 2019: 89-90).

Rus heyeti hukuk müşaviri Fyodor Martens tarafından önerilen ve günümüzde hâlâ geçerli olan bir kayıt ise savaş hukukunun daha insancıl hâle getirilmesine vesile olmuştur. İlgili kayıt şöyledir: “Uluslararası insancıl hukukta açıkça kural bulunmayan durumlarda, (...) siviller ve savaşanlar, uluslararası hukukun kabul edilmiş yapılageliş, insanlık ilkeleri ile kamu vicdanının buyurularının yetki ve koruması altındadır” (Sav, 2015: 55).

Görüleceği üzere 1899 Lahey Uluslararası Barış Konferansı'yla savaş hukukuna dair önemli kararlar alınmış ve savaşlarda normal olarak kabul edilen bazı uygulamalara ilk defa uluslararası düzeyde yazılı olarak yasak getirilmiştir (İnal, 2011: 44). Savaş hukukunun düzenlenmesine ve dolayısıyla dünya barışını sağlayacak olan gelişmelerin yaşanmasına dair önemli bir adım olan 1899 Lahey Uluslararası Barış Konferansı dünyada geniş bir yankı uyandırmıştır. Savaş karşıtlığına ve dünya barışına dair bu coşkunun apaçık görüldüğü bir örnek Erfâu'd-devle'nin *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* adlı mesnevisidir.

Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey 1320/1905'te, Erfâu'd-devle'nin İstanbul'da İran Büyükelçisi olarak bulunduğu sırada yazılmıştır. Lahey Konferansı'na bizzat katılan Erfâu'd-devle burada şahit olduğu düşünceleri mesnevi şekliyle nazma dökmüştür. Eser 53 beyitten müteşekkil olup Farsçadır ve mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün aruz kalıbıyla yazılmıştır. Klasik mesnevi tertibinin giriş bölümünde yer alan besmele, tevhit, münacat, naat ve devlet büyükleri için övgü gibi kısımlar bu eserde görülmez. Mesnevinin sebab-i telifi de yoktur. Doğrudan konunun anlatıldığı mesnevinin bitiş bölümünde şair yalnızca iyi

temennilerini dile getirir ve konferansta ne görüp işittiyse bu eserde söylediğini belirtir. Bunun dışında eserin adı, yazılış tarihi, vezni hakkında bilgi vermez. Allah'a dua etmez, devlet büyüklerine övgüde bulunmaz ve okuyucudan hayır dua istemez (Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş, t.y.). Bu yönleriyle *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* klasik mesnevilerden oldukça farklı bir konumda yer almaktadır.

Savaşın sebebini hırs ve açgözlülükte gören, savaşın zararlarından bahseden ve akıllı insanların savaştan uzak durması gerektiğini ifade eden bu mesnevi tamamen barış yanlısı bir düşünceyle kaleme alınmıştır. Şair dünyayı tek bir vatan ve insanları tek bir millet olarak görür. Savaşın ise hiç kimseye fayda getirmeyeceğini, aksine herkesi zarara uğratacağını söyler. Askerler kadar siviller de savaşın olumsuzluklarından nasibini alır. Bu durumda dünya barışı tek çaredir. Böyle bir hedef her ne kadar imkânsız görünse de himmeti yüksek olanlar için asla zor değildir.

Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey adlı mesnevinin çok beğenildiği ve coşkuyla karşılandığı şairin aşağıdaki sözlerinde apaçık görülmektedir:

Şu ana kadar 14 dünya devletinden Sulh Mesnevisi'ne teşekkür yazısı aldım. Diğer milletlerden de teşekkür mektupları geleceği aşikârdır. Gazeteler neler yazdılar, meclislerde neler konuşuldu. Dünya üzerinde yaşayan herkes, dünya barışının en büyük taraftarının İran Şehinşahi'nun Lahey Konferansı'ndaki ve İstanbul Sefareti'ndeki temsilcisi olduğunu anladı. Gelen cevapların bir nüshalarını Tahran'a gönderiyorum (Kalkandelen, 2023: 281).

Eserin Farsça metni üzerine bir akademik çalışma yapılmıştır (Kalkandelen, 2023: 279). Mesnevi Babialı Tercüme Odası memurlarından Ömer Ferid (Kam) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

Ömer Ferid Kam'ın Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey Tercümesi

Ömer Ferid Kam (d. 1864, ö. 1944) Ahmet Muhtar Paşa'nın oğlu olarak İstanbul'da doğmuştur. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiştir. 1887 yılında Babialı Tercüme Odası'nda göreve başlamıştır. *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebilü'r-reşad* dergilerinin daimi yazarlarından. 1914'te Dârü'l-fünûn'un Türk Edebiyatı müderrisi olmuştur. 1920'de Edebiyat Fakültesi'nde şerh-i mütûn müderrisliğine getirilmiştir. 1924'te ise İran Edebiyatı müderrisi olarak görev yapmaya başlamıştır. 1933 yılında Dârü'l-fünûn'un İstanbul Üniversitesi olması dolayısıyla görevden uzaklaştırılmış, 1943'te ise Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde İran Edebiyatı alanında öğretim üyesi olmuştur. Bir yıl sonra vefat etmiştir (Bolay, 2001: 271-272).

Ömer Ferit Kam, Babıali Tercüme Odası üyesi olduğu sırada Erfâu'd-devle'nin *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* adlı mesnevisini Türkçeye tercüme etmiştir. Bu tercüme 1905 yılında yapılmıştır. Yaptığı tercüme dolayısıyla Ömer Ferid Kam'a İran tarafından 1905'te Şîr-i Hurşîd nişanı verilmiştir. 1907 yılında ise mütercim Hicaz Demiryolu Nişanı'na layık görülmüştür (Sona, 2020).

Ömer Ferit Kam'ın *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* adlı manzum tercümesi 55 beyitten meydana gelmektedir. 53 beyit Farsça metnin Türkçe tercümesini oluşturmaktadır. 54. beyit Erfâu'd-devle'nin övgüsüdür. 55. beyit ise mesnevinin tercümanının adını, bu mesneviyi bin ayıpla tercüme ettiğini ve Erfâu'd-devle'nin bundan dolayı kendisini affetmesini ifade eden hâtimedir:

Ey kân-ı cevher-i kerem ey dâver-i celîl

İrmek hünerde ka'bûna bir emr-i müste'hîl (54)²

İtdi bu nazmı terceme şad 'ayb ile Ferîd

Afv-ı cenâb-ı eşrefîni eylerim ümîd (55)

Mütercim eseri mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün aruz kalıbıyla tercüme etmiştir. Eserin Farsça orijinalinin de 53 beyit olduğu düşünülürse bu tercümenin bire bir tercüme olduğu anlaşılır. Ömer Ferid Kam tercümesinde Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta olduğu bir üslup kullanmayı tercih etmiştir.

Ömer Ferid Kam'ın tercümesi, Farsça orijinaliyle birlikte Zilliç Matbaası tarafından İstanbul'da basılmıştır. Eserde basım tarihi ve sayfa numaraları bulunmamaktadır ancak İbrahim Sona (2020) eserin 1905 yılında tercüme edildiğini belirtmektedir. Eserin tamamı 32 sayfadan oluşmaktadır. Tercüme kısmı ise 10 sayfadan ibarettir.

Eserin Tahlili

Mesnevi nazım şekliyle yazılan *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* adlı eserin nazım türü bakımından sulhiyye olduğu söylenebilir. Sözlükler sulhiyyeyi savaştan sonra barış yapılması dolayısıyla yazılan şiir olarak tanımlamaktadır (Devellioğlu, 2016: 1123; *Kubbealtı Lugatı*, <https://lugatim.com/s/sulhiye>). Cem Dilçin de sulhiyyenin "savaşın sonunda imzalanan antlaşma ve sağlanan barış dolayısıyla yazılan" bir edebi tür olduğunu ifade etmektedir (2009: 136). Klasik Türk edebiyatında Osmanlı Devleti'nin kuruluş, yükseliş ve duraklama devirlerine dair gazavatnameler; gerileme ve çöküş dönemlerinde yerini sulhiyelere bırakmıştır çünkü Osmanlı halkı sonu gelmeyen savaşlardan ve savaşların neden olduğu problemlerden artık usanmıştır. Şair Nâbî'nin 1699 Karlofça Antlaşması dolayısıyla nazmettiği sulhiyye bu türün en ünlü örneği

² Parantez içindeki numaralar beyit sırasını ifade etmektedir.

olarak bahsi geçen usanç ve bezginliğe güzel bir örnek oluşturmaktadır. Nâbî'nin dışında sulhiyye yazan önemli klasik Türk şairleri arasında Bosnalı Alaeddin Sâbit ve Seyyid Vehbî zikredilebilir (Rahimguliyev, 2007: 20-29). Erfâu'd-devle'nin eserinin klasik sulhiyyelerden farkı, bunun savaştan sonra yapılan barışa dair değil de doğrudan barış için düzenlenen bir konferansa dair yazılmış olmasıdır. Ayrıca klasik sulhiyye yalnızca savaşa katılan devletlerin arasında meydana gelen barıştan bahsetmektedir ancak *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey*'in konusu dünya barışıdır. Eserin sulhiyye olarak kabul edilmesi durumunda onu diğer sulhiyyelerden apayrı bir yerde konumlandırmak gerekecektir çünkü bu mesnevi konusu itibarıyla Farsçadan Türkçeye yapılan tercümelemler arasında eşsiz bir yere sahiptir. *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* savaşın kötülüklerini anlatıp dünya barışını öğütlediği için pendname türünde de değerlendirilebilir. Pendname öğüt ve tavsiyeleri içeren, eğitmek ve yönlendirmek amacıyla kaleme alınan eserlerin nazım türüdür (Levend, 2015: 643; Redhouse, 2015: 455; Şemseddin Sâmi, 2009: 359). Bu edebi tür ile ilgili olarak Cem Dilçin şunları söyler:

Öğüt ve bilgi vermek amacıyla yazılan mesnevilerdir. Türlü konularda öğüt vermek için yazılan mesnevilere pend-nâme ya da nasihat-nâme denir. Özellikle dinî, toplumsal ve ahlaki birtakım öğütler vererek, okuyucuyu, o çağın gereğine göre yaşamın bütün evreleri için hazırlamak ve yetiştirmek amacını güderler. Bundan dolayı pend-nâmeler "nazma çekilmiş" ayet, hadis, hikmet, kelâm-ı kibar ve atasözleriyle doludur (Dilçin, 2009: 188).

Bu türde eser veren klasik Türk şairlerinden bazıları Nâbî, İbrahim Gülşenî, Yüsrî, Sûzî, İlâhî, Güvâhî, Azmî ve Kuddûsî'dir.

Mesnevi 1899 Lahey Uluslararası Barış Konferansı'ndan bahisle başlar. Şair, eserde Lahey Uluslararası Barış Konferansı'nı anlatır. Konferansa katılanlardan bazıları sırayla söz hakkı sahibi olur ve düşüncelerini açıklar. Bu düşünceler genel olarak savaşın zararları ve akıl sahibi insanların artık savaştan vazgeçme zamanının geldiği ile ilgilidir.

Devletler savaştan usanmış, insaf ehli faziletli kişilere ihtiyaç duymuştur. Bundan dolayı gayret sahibi kişileri uluslararası meselelerin halledilmesi amacıyla hakem olarak belirlemiştir. Bu hakemler ortaya çıkacak problemleri sona erdirmek için çalışacaklardır. Şair, daha mesnevinin üçüncü beytinde dünya tarlasına merhamet tohumları ekmek gerektiğini dile getirerek uluslararası meselelere insanî bir yaklaşım sergilenmesinin gereğini ve acilliğini dile getirmiştir:

Ķāl u Ķalemle mezra'a-yı dehre fāzılān

ToĶm-ı merāĶim ekmelidir tırmayub hemān (3)

Şair altıncı beyitten itibaren marifet madeni olan bir bilgeyi konuřturur. Bu bilgeye göre Avrupa, savař sebeplerini ikmal ettikçe hırs dolu bakıřlarını dūnyanın tūm bōlgelerine dıkecek, elini āleme zarar vermek ūzere uzatacaktır. Bōylece savař āletleri ve askerler yeryūzū sakinlerini harap edecektir. Bilge, ulusların çıkar için savařmaları dolayısıyla zarar gōren masum insanlara dikkat çekerek meseleye insani açıdan yaklařmaktadır:

Tebdīl-i op u esliĶa vū kesret-i sipāh

Sūkkān-ı arzıñ eylemede Ķālını tebāh (8)

1899'da bazı silahların kullanımının yasaklanması ve savař hukukuna getirilen bazı dūzenlemeler, barıř yanlısı Erfāu'd-devle tarafından dūnya barıřına doĶru atılan önemli bir adım olarak gōrūlmūřtūr. Sōz konusu konferansı būyūk bir cořkuyla karřılayan řair insanların gūvenli ve huzurlu yařayabilmeleri için artık silah icat etmeye son verilmesi gerektiđini dile getirmektedir:

Takrīr-i emn ū rāĶat için Ķāřıl-ı kelām

Virmek gerekdir esliĶa icādına Ķitām (9)

Amaç dūřmanlıĶa son vermek ise savař kusurlarını sonlandırmak için çaba sarf edilmeli ve ūzen gōsterilmelidir:

Fikr-i Ķıřāmı terk ise ger zūbde-i merām

Takřīr-i ceyşe itmāmlı sa'y u ihtimam (10)

On birinci beyitte řair iř bilir yiđit bir adamı konuřturur. Bu adam savařın kōtūlūklerinden ve dehřetinden bahseder. Savařa karar verildiđinde sayısız asker savař meydanlarına sevk edilir. Savař hususunda benzersiz ūstatlar olan nice asker, savař meydanında karřı karřıya gelince bir kıyım yařanır. Binlerce kahraman bir anda telef olur. Őldūrūlenlerin cesetleri minareler gibi yūkselir. Őlūlerin ve yaralıların kanları ırmaklar gibi akar. Őldūrūlen askerlerin aileleri ise siyah elbiseler giyip yas tutar. Ailelerin huzurlu yuvaları matem evine dōner. Anne babalar ise sabrı bir kenara bırakıp ađlayarak ve inleyerek savařta Őldūrūlen ođullarından dolayı acı ekerler:

Binlerle Ķalk lābis-i şevb-i siyāh olur

Beytūř-řefā-yı āile řiven-penāh olur

Evlād Ķasretiyle nice māder ū peder

Sāmān u řabrı bāda virūb nāleler ider (16-17)

İř bilir yiđit, savařın -her ne amaç için olursa olsun- bir cinayet olduđunu dūřūnūr ve savař meydanlarının dehřetini tasvir eder. Askerlerin ođul, koca ve baba rollerini hatırlatarak savařta Őlenlerin geride kalanları periřan ettiđini

hatırlatır. Dolayısıyla savaşın yalnızca savaş meydanında kalmadığını ve sivil halka da yansıdığını anlatır.

Siviller yalnızca savaş meydanlarında ölen yakınları dolayısıyla acı çekmezler. Modern savaş aletleri ve araçları, daha önceleri cepheden ibaret olan savaş meydanını sivil yerleşim alanlarını da kapsayacak kadar genişletmiştir. Asker olarak savaşa katılmayan siviller de savaşlarda büyük zararlara uğramaktadır. Evler bombalanmakta, çocuklar korkuyla titremekte ve kadınlar ıstırap çekmektedir:

*Biñlerle hāne humbaralardan olur harāb
Etḫāl lerze-mend ü zenān vaḫf-ı üzḫrāb (18)*

Savaş hazineleri yok etmekte, ticareti kesintiye uğratmaktadır. Tüccarların çabaları boşa gitmekte, emel dalında felaket meyveleri yetişmektedir:

*Erbāb-ı kār u kesbiñ olur ğayreti hebā
Şāḫ-ı emelde bār-ı felāket bulur nema (21)*

Çiftçilerin tarlaları askerlerin ayakları altında toprak olur, bereketli topraklar harap hāle gelir. Binek hayvanları ise top ve tüfeğin hedefi olur. Savaşta ölenlerin çürüyen cesetleri atmosferi bozar, bundan dolayı akla dehşet ve bezginlik verecek hastalıklar ortaya çıkar. Buraya kadar savaşın neden olduğu olumsuzluklardan bahseden iş bilir yiğit, akıldan nasibi olan insanın savaşın neden olduğu zorluklardan ve dolayısıyla savaştan sakınması gerektiğini ifade eder:

*Nev-i beşerde var ise ger akıldan nişāb
Vācibdir eylemek bu meşāibden ictināb (26)*

Eserin yirmi yedinci beytinde söz, bir askere verilir. Bu asker, insanların genellikle hırs sahibi ve açgözlü olduğunu söyler. Bu iki eğilimden insanları uzak tutmanın yolu ya korku ya da adalettir. Halkı açgözlülüğten kurtarmanın yolu savaşa hazırlanmaktır. Barış ve iyilik isteyenler savaşa hazır olmalıdır:

*İcāb-ı hāle tābi' ve encāma nāzır ol
Şulḫ u şalāḫ ister iseñ cenge ḫāzır ol (36)*

Askerden sonra söz, şirk ehlinde bir kimseye verilir. Bu kişi her şeyden önce sorunun sebebinin teşhis etmeyi, ardından bu sorunu def etmek için kolları sıvamayı önerir. Kan dökmenin sebebinin bencillik ve cehalet olduğunu öne sürer. Eğer toplumlar savaş hâlinin ortadan kalkmasını istemezlerse barışın yüzünü asla göremeyeceklerdir. Şirk ehlinde olan adam, gönülden kin ve düşmanlığın silinmesini ister. Ona göre tüm halklar tek bir beldenin halkıdır, bu belde ise insanların paylaştığı dünyadır. Böylece dünya, insanlığın ortak vatani olarak belirlenir ve tüm insanlar tek bir toplum olarak tasavvur edilir:

Efrenc ü Zenc ü Rûm u 'Acem ehl-i Hind ü Çîn

Bir belde halkıdır vaţan-ı müşterek zemin (38)

Allah insanlara ihsanda bulunarak akılı rehber yapmıştır. İnsanların önderi Allah ve akıldan ibarettir. Herkesin insaf sahibi olması bir zorunluluktur çünkü tüm insanlar kardeştir:

Bir aşla müntehî ise nev'-i beşer eger

İnsânlarıñ umûmudur ihvân-ı yek-diger (41)

Akla ve dine göre insanlar adil bir hükümdara yakın olmalıdır. Halkın rahata erişmesi buna bağlıdır. Hükümdar halkına tıpkı bir baba gibi yaklaşmalıdır. Cihanın asayışı, hükümdarlar arasındaki birlik sayesinde mümkündür. Eğer böyle olursa halklar arasında kardeşlik meydana gelir ve savaşa ihtiyaç kalmaz. Dünya kardeşliği hayali gerçekleşmesi imkânsız bir durum değildir. Himmeti yüksek tutup hayal etmeli ve bu hayalin gerçekleşmesi için çalışmalıdır. Meseleye öngörüyle yaklaşınca imkânsızın dahi kolay olduğu görülecektir:

Bir kere eyle himmeti âlî kılub hayâl

Pîş-i nazarda bak naşıl âsân olur muhâl (49)

Erfâu'd-devle'nin 1899 Lahey Uluslararası Barış Konferansı'na bizzat katıldığı ve eserini burada görüp işittiklerinden hareketle oluşturduğu mesnevinin son iki beytinden anlaşılmaktadır:

Ķarn-ı Mesîh Aţam idi tâsi'-i aşr

Dâniş ne gördi hem ne işiddiyse hayr u şer

Eşnâ-yı konferansda neşr itdi ser-te-ser

Tâ kim fevâidinden ola müntefi' beşer (52-53)

Eser bir bütün olarak değerlendirildiğinde Erfâu'd-devle'nin tamamen savaş karşıtı bir düşünceye sahip olduğu görülür. 1899 Lahey Uluslararası Barış Konferansı savaşı yasaklamamıştır; yalnızca bazı silahların kullanımını yasaklamış, savaş hukukunu düzenlemiş ve barışa öncelik vermiştir. Erfâu'd-devle ise dünya barışına dair bu önemli adımı büyük bir coşkuyla karşılayarak konferansın nihai amacını dile getirmiştir. Ona göre dünya tektir ve dünyada yaşayan halklar birbirinin kardeşidir. Dünya tek vatandır, insanlar ise tek millettir. Açgözlülük ve hırs dolayısıyla çıkan savaşların kazananı yoktur, herkes kaybetmektedir. Askerler cephede ölmekte, onların yakınları ise tarifsiz acılar çekmektedir. Savaş, cepheleri aşır sivil yerleşim yerlerine kaymaktadır. Bundan dolayı kadınlar ve çocuklar perişan olmaktadır. Savaş servetleri yok eder, tarlaları bozar, hayvanların telef olmasına neden olur, ticareti aksatır, çeşitli hastalıklara sebep olur. Akıl sahibi insanın artık akıyla hareket etme

zamanı gelmiştir. Akıl ise savaşın hiçbir faydası olmadığını söyler. Bir ülkede rahat ve huzur ancak adaletli bir hükümdar sayesinde mümkündür. Dünya barışı ise hükümdarların işbirliğine muhtaçtır. Şair, 1899 Lahey Uluslararası Barış Konferansı'nın kalıcı bir dünya barışı getirmeyeceğini bilmektedir ancak böyle bir adımın en sonunda dünya barışı ile sonuçlanacağını hayal etmektedir. Bu hayalin gerçekleşmesi zor olsa da şair ümidini kesmez, hayalinin bir gün gerçekleşeceğini ümit eder.

SONUÇ

Yirmi yedi devletin katılımıyla gerçekleştirilen 1899 Lahey Uluslararası Barış Konferansı savaş hukukuna dair yeni düzenlemeler getirerek, bazı silahların savaşlarda kullanımını yasaklayarak ve devletler arası anlaşmazlıkların barış yoluyla çözümüne öncelik vererek dünya barışı adına atılan önemli bir adımdır. Bu konferans pek çok aydın tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Bunlardan biri İstanbul'da görev yapan İran Büyükelçisi Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş'tir. Erfâu'd-devle bu coşkusu *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey* adlı Farsça mesnevisiyle dile getirmiştir. Bu mesnevi on beş dilde yayımlanmış ve çeşitli devletler tarafından övgüye layık görülmüştür. Eser, yazıldığı 1320/1905 yılında Babıali Tercüme Odası memurlarından Ömer Ferid (Kam) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercüme Farsça orijinaliyle birlikte Zillic Matbaası tarafından basılmıştır.

Ömer Ferid'in tercümesi tıpkı orijinalinde olduğu gibi mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün aruz ölçüsüyle manzum olarak kaleme alınmıştır. Tercüme 55 beyitten oluşmaktadır. Metnin 53 beyti Farsça eserin bire bir çevirisidir. 54. beyit Erfâu'd-devle'nin övgüsüdür. 55. beyit ise hâtime bölümüdür. Mütercim Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta olduğu bir üslup tercih etmiştir.

Eser savaş karşıtı ve barış yanlısı bir tutum sergilemektedir. Dünyayı tek bir vatan ve tüm insanlığı tek bir millet olarak gören Erfâu'd-devle, savaşın sebebi olarak hırsı ve açgözlülüğü göstermektedir. Savaş durumu tüm insanlığın huzurunu kaçırmakta ve türlü acılara sebep olmaktadır. Savaşa insani açıdan yaklaşan şair, savaşın daima kaybettirdiğini öne sürmektedir. Akıl sahibi insanlar bunu görmeli, silah icat etmeye son vermeli ve barışı istemelidir. Şaire göre barış ancak adil hükümdarların ittifakıyla mümkün olacaktır. Mesnevinin yazıldığı sıralarda bir dünya barışı vücuda getirmek mümkün görünmemektedir ama şaire göre himmeti yüksek tutup hayal etmekten vazgeçmemek, imkânsızın olması için çabalamak ve öngörülü olmak gerekmektedir. Bu şekilde en imkânsız görünen şeyler bile kolay hâle gelecektir.

Tüm devletlerin birbiriyle savaştığı ve silah üretme yarışına girdikleri bir dönemde Lahey Uluslararası Barış Konferansı'nın yapılması, savaşlardan bunalmış insanlarda bir umut ışığı yakmıştır. Konferans, bir dünya barışının tesis edilmesi hayalini canlandırmıştır. Erfâu'd-devle'nin mesnevisi bu arzunun somut örneklerinden birisidir. Bu mesnevinin on beş dile çevrilmesi, dünyada barışa olan ihtiyacın büyüklüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Bu dillerden biri de Türkçedir. Ömer Ferid (Kam) tarafından yapılan tercüme, Osmanlı okurlarının Erfâu'd-devle'nin barış yanlısı fikirleriyle tanışmasına vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

- BATIR, Betül (2002). *Osmanlı Devleti'nin Uluslararası Barış Konferanslarına Resmen Katılması Sorunu –Parlamentolararası Birlik-*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BOLAY, Süleyman Hayri (2001). “Ömer Ferit Kam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 24, s. s. 271-273.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2016). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, Cem (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İMAMOĞLU, Oğuzhan (2021). “Kaçarlar'dan İslam Devletine, İran'da Alfabenin İslahı ve Latin Alfabesi Meselesi”, *Sinerji*, Cilt: 2, Sayı: 1, s. s. 26-51.
- İNAL, Tuba (2011). “Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(ma)yan Rejimler Lahey Sözleşmeleri (1899, 1907)”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 29, s. s. 27-47.
- KALKANDELEN, Ayşe Hilal. (2023). “İran Sefiri Prens Erfauddevle ve Barış Mesnevisi”, *FSM İlmî Araştırmalar*, Sayı: 22, s. s. 271-291.
- KARABULUT, Umut, Ersin Bozkurt (2019). “Osmanlı Devleti'nde Savaş Hukukunun Oluşumu Bağlamında Lahey Konferansları ve Birinci Dünya Savaşındaki Uygulamalar”, *SUTAD*, Sayı: 45, s. s. 87-99.
- KARACAN, Osman (2013). *1906 İran Meşrutiyeti*, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KELEŞ, Muhammet. (2020). “Şems Gazetesi ve İstanbul'daki İranlılar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 68, s. s. 443-453.
- Kubbealtı Lugati*, <https://lugatim.com/s/sulhiye> (E. T.: 29.05.2024).
- Levend, Ağâh Sırrı (2015). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖZ, İdil Su (2013). *Tûl-i Ömr-i Tabî-yi İnsân*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş (t.y.). *Âvâze-i Bezm-i Sulh-i Lahey*. (çev. Ömer Ferid). Dersa'âdet: Zilliç Matba'ası.
- Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş (1320). *Tûl-i Ömr-i Tabî'î-yi İnsân*. (Çev. Mustafa Reşid). Dersa'âdet: Matba'a-i Tâhir Beg.
- RAHİMGULİYEV, Bayram (2007). *Osmanlı Edebiyatında Dönüşümün Şiiri: Sulhiyyeler*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- REDHOUSE, Sir James W. (2015). *Turkish and English Lexicon*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- SAV, Özden (2015). *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- SONA, İbrahim (2020). "Ömer Ferit Kam". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/omer-ferit-kam> (E. T. : 28.05.2020).
- Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Transkripsiyonlu Metin

Âvâze-i Bezm-i Şulh-i Lahey

[1. sayfa]

1. Açıldı konferansda çün bâb-ı güft-gü
İtdi sühân 'arûsı bu resm üzre keşf-rû
2. Bir ehl-i fazl-ı munşif olaydı didi düvel
Kalmazdı hiç ortada peykâr için maḥal
3. Kâl u kalemle mezra'a-yı dehre fâzilân
Toḥm-ı merâḥim ekmelidir tırmayub hemân
4. Devletler olmalı didi bir şâhib-i himem
Bi'l-ittifâk ḥall-i mesâ'il için ḥakem
5. Bir ihtilâfi eylese girânlarıñ zuhûr
Fayşal-pezir idilmeli ammâ ḥilâf-ı zûr

[2. sayfa]

6. Bir kân-ı marifet didi itdikce dâ'imâ
Esbâb-ı cengi Avrupa ikmâle itinâ
7. Enzâr-ı hırşî 'aṭf ile aḫtâr-ı 'âleme
Eyler itâle destini izrâr-ı 'âleme
8. Tebdil-i top u esliḥa vü kesret-i sipâh
Sükkân-ı arzîñ eylemede ḥâlini tebâh

9. Takrîr-i emn ü rāhat için hāşıl-ı kelām
Virmek gerekdir esliha icādına hitām
10. Fikr-i hısāmı terk ise ger zübde-i merām
Takşîr-i ceyşe itmâmlı say u ihtimām
11. Bir merd-i kâr-dân didi halka yegân yegân
Harbin şürûr u dehşetini itmeli beyân
[3. sayfa]
12. Meydân-ı kâr-zâra virilse bugün karar
Bir an içinde sevğ olunur cünd-i bî-şümâr
13. Yek-ser silâh nola müsellâh-ı nesak-pezir
Ceng ü cedelde cümlesi üstâd-ı bî-nazir
14. Bunlar turunca 'arşa-i heycâda şaf-be-şaf
Biñlerce kahramanlar olur lahzada telef
15. Ecsâd-ı küştegân yığılur hâke çün menâr
Mecrûh-ı tiğ-ı gadriñ olur hûnı cüy-bâr
16. Biñlerle halk lâbis-i şevb-siyâh olur
Beytü's-şefâ-yı 'âile şiven-penâh olur
17. Evlâd hasretiyle nice mâder ü peder
Sâmân u şabri bâda virüb nâleler ider
[4. sayfa]
18. Biñlerle hâne humbaralardan olur harâb
Etfâl lerze-mend ü zenân vaqf-ı ıztırâb
19. Hâli kalur hazâ'in eger var ise nuqud
Bâr-ı girân dinse gelür nevbet-i kuyûd
20. Çarhı düçar-ı sekte olub kâr u şan'atıñ
Nâmûsı pây-mâl olur ehl-i ticâretiñ
21. Erbâb-ı kâr u kesbiñ olur gayreti hebâ
Şâh-ı emelde bâr-ı felâket bulur nemâ
22. Maşûl-i zeri cünbiş-i leşker ider türâb
Feyz-i zemîni hayme-i 'asker ider yebâb
23. Eşnâ-yı kâr-zârda bî-âb u bî-'alef
Cins-i devâbb top u tufenge olur hedef
[5. sayfa]
24. İfsâd ider hevâ-yı zemîni tefessühât
Her nokta lâşelerle olur meşher-i memât

25. Encām-ı kār dürlü maražlar ider zuhūr
Taşviri 'aqla dehşet ü fikre virir fütür
26. Nev-i beşerde var ise ger 'akıldan nişāb
Vācibdir eylemek bu meşā'ibden ictināb
27. Silkü'l-leāl-i nazma şu yolda virüb nizām
Bir 'asker oldu muğtenem-i fırsat-ı kelām
28. Mecbūl-i hırş u āzdır insānlar ekşerī
Andan ya havf ya ki 'adālet ider berī
29. Kuvvet ki haqqıñ olmada ekşer muğālibi
Bir 'askeriñ de işte budur rey-i şā'ibi

[6. sayfa]

30. Esbāb-ı cengi itmeli ikmal-i bī-mirā
Haqqıñ huquku tā ki tama'dan bula rehā
31. İcāb-ı hāle tābi' ve encāma nāzır ol
Şulh u şalāh ister iseñ cenge hāzır ol
32. Bir ehl-i şırk eyledi güftāra ibtidā:
Ey hāzırān söyleyiñiz luṭf idüb baña
33. İllet nedir bu vaḥşet-i ceng ü cidāl için
İkā-ı katl ü gāret-i māzī vü hāl için
34. Evvel-be-evvel itmeli teşhīş illeti
Teşmīr soñra defī için sāk gayreti
35. Hūd-kāmī vü cehāletimizdir mine'l-ḳadīm
Sefk-i demāya bā'ış olan illet-i vaḥīm

[7. sayfa]

36. Aḳvām istemezse şu hāliñ zevālini
Görmez cihānda şāhid-i şulhuñ cemālini
37. Dilden gubār-ı kīn ü huşümet silinmeli
Şehr ü ḳurāda işbu haqqat bilinmeli:
38. Efrenc ü Zenc ü Rüm u 'Acem ehl-i Hind ü Çin
Bir belde halkıdır vaṭan-ı müşterek zemīn
39. Feyz ü cūd virdi 'ademden bize Hudā
Emr-ile ḳıldı bedreḳa-i 'aqlı reh-nümā
40. Hālīḳ Hudā ve 'aḳldır insāna pişvā
Vācib 'umūma mezheb-i inşāfa iḳtidā

41. Bir aşla müntehî ise nev'-i beşer eger
İnsânlarıñ 'umûmıdır ihvân-ı yek-diger

[8. Sayfa]

42. Her belde halkı olmalı bâ-ḥükm-i 'aql u dîn
Bir şehriyâr-ı 'adile bir servere qarîn

43. Anlar da ittifâk iderek bâ-ḥulûş-ı tam
'Älemde dâ'im olmalı râḥat-res enâm

44. Âbâ naşıl benîne iderse muḥabbeti
Şehler de öyle sevmeli şınf-ı ra'ıyyeti

45. Şâhânıñ ittiḥâdına vâbeste bî-gümân
Âsâyiş-i ra'ıyyet ü âbâdî-i cihân

46. Her milletiñ ki vâye-i 'irfânıdır mezîd
Digerler andan olmalı bi'l-cümle müstefid

47. Sükkân-ı Şark istemeli Mağrible iştiğâl
Ehl-i cenûb cüst-cû-yı râḥat-ı şimâl

[9. Sayfa]

48. Vaqtâ ki halk 'aḳd-i 'uḥuvvet ider o dem
Ḳalmaz maḥall-i ceng ü cedel mevrîd-i sitem

49. Bir kere eyle himmeti 'âlî kılub ḥayâl
Piş-i nazarda baḳ naşıl âsân olur muḥâl

50. Ârâ-yı meclis oldı bu vech üzre muḥtelif
'Azm-i ḳavî-yi cümle düvel ḥayra munşarif

51. Teyid-i 'azm-i ehl-i vilâ'-himmet-i ḥavâş
Bir gün bu derde belki bulur çâre-i ḥalâş

52. Ḳarn-ı Mesîh-i Aşam idi tâsi-i 'aşer
Dâniş ne gördi hem ne işiddiyse ḥayr u şer

53. Eşnâ-yı konferansda neşr itdi ser-te-ser
Tâ kim fevâ'idinden ola müntefi' beşer

[10. sayfa]

54. Ey kân-ı cevher-i kerem ey dâver-i celîl
İrmek hünerde ka'biña bir emr-i müsteḥîl

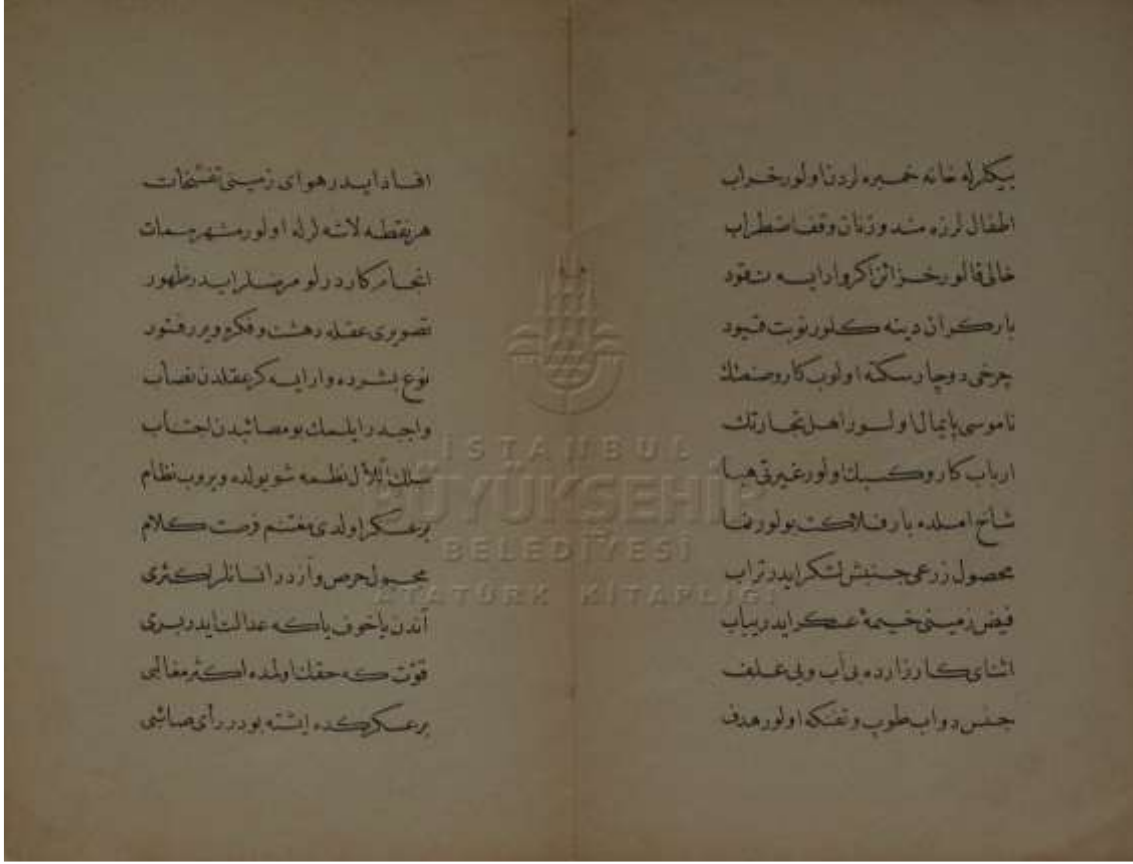
55. İtdi bu nazmı terceme şad 'ayb ile Ferîd
'Afv-ı cenâb-ı eşrefiñi eylerim ümîd

Bāb-ı 'Ālī
Terceme Oṭası Mūmeyyizi
Ferīd

Orijinal Metin

افسانه ایدر هوای زمینی تشنگیات
 هنر نقطه لاشه لرله اولور مشهور
 انجمن کاردرلو مرسلر ایدر ظهور
 تصویری عقده دهشت و فکر و برر قنور
 نوع بشوده وار ایدر که عقلمدن انصاف
 واجب در ایلمک بوم صائیدن اجتاب
 سلیک ایلان نطعه شو بولده و پررب نظام
 بر عسکر اولدی منتتم فرست کلام
 محمول حرص و آرزو انسالر کثری
 آندن یاخون یا که عدالت ایدر بیری
 قوت ک حقلنا اولده اکی مغانی
 بر عسکر کده ایشه بودر رای صائینی

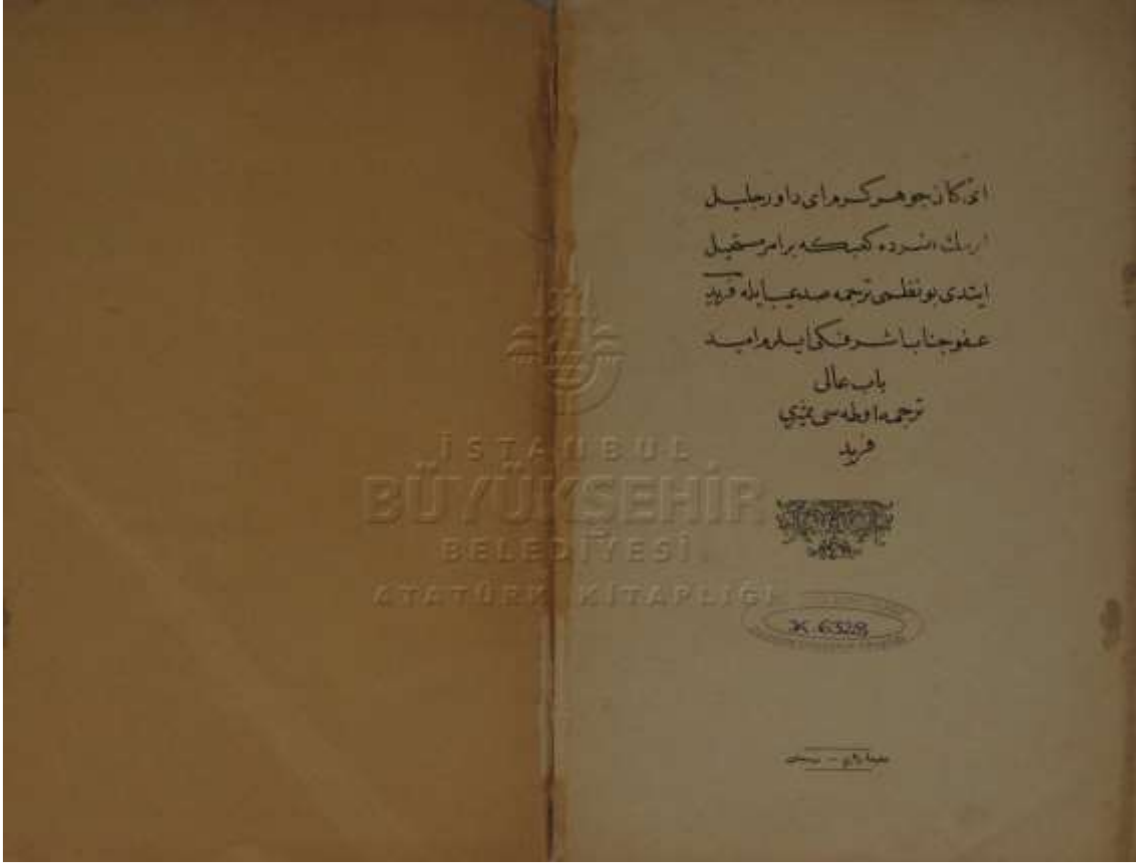
بیگلرله خانه خمیره لردن اولور خراب
 اطفال لرزه مند و زمان وقف استطراب
 خالی فالور خراب انزاکر و ایدر منقود
 بار صکران دینه کلور نوبت فبجود
 چرخ دیوچار سکه اولوب کار و صمک
 ناموسی بائیمال اولور اصل تجارتک
 اریاب کار و صکین اولور غیرتی هیا
 شایع اصلده بار فنا صکت بولور فنا
 محصول زرعی جنبش اشکر ایدر تراب
 فیض زمینی خبیمة عسکر ایدر بیاب
 انشای کارزارده قراب و بی عملف
 جنس و اوب طوب و تنک اولور هدف

اقوام ايسته مزسه شو حالك زواله
 كورم زجهانده شاهد صطحت جمالتي
 دلدن غبار كين وخصوت سيلتلي
 شهر وقراده اشبحققت سيلتلي
 افريغ وزغ وروم وجم اهل هند وچين
 برسيله خلقيد روطن مشتراك زمين
 فيض وجود وبيودي عدم مدني سزه خدا
 امرييله قيلدي بيدر قه عفتلي رهنا
 خالقي خذ او عقيددر انسانيه پيشوا
 ولبج عجمه مذهب اضافه افتدا
 براصله منتها ايب نوع بشراك
 انسانيه كعموميدو انوار يكديگر

اسباب حكي يمتلي اكمال فصحا
 خالفك حقتوق تاكه طمعدين بوله رهها
 يعجاب حاله تابع وانجامه ناظسرا اولد
 صلح وصالع ايسترايه لاجكه حاشا اولد
 براهل شرق ايسلدي كفتاره ابتدا
 اي حاضرا ن سوليكرا لطف ابدوب بكا
 علت ندر بو ويشت جنك وجدالايچون
 ابتعاغ قتل و غارت ماضى و حال لايچون
 اول سا اولاي يمتلي تخذيم خلق
 تشهير صكره دغمايچور ساق عتيرقى
 خود كامي وجه التمزور من القديم
 سفلك دمايه باعث اولان علت و تختم

Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş'in fotoğrafı (Prens Erfâu'd-devle Mirzâ Rızâ Han Dâniş, 1320)